

Október 26. Dömötör napja

Demeter (Démétriosz) a hagyomány szerint a IV. sz.-ban élt, Tesszáliában született s okt. 26-án vértanúként halt meg, mert a pogány istenek tiszteletét megtagadta. Egyik ismert keleti ábrázolása a piros lovon ülő vitéz, aki dárdájával a földön fekvő pogány katonát szúrja át. Népszerűsége a bizánci kereszténység hatásterületével és szentjeinek kultuszával függ össze. Mo.-on a XI. sz.-tól követhetjük nyomon tiszteletét. Az ország keleti felében elsősorban Dömötör volt a pásztorok patrónusa. Dömötör napját juhászújévnek is nevezték, mert sokfelé ezen a napon számoltak el a juhászok gazdáikkal, meghosszabbították vagy megszüntették a szolgálataikat. Dömötör a keleti egyháznak kedvelt szentje. Katonatisztként Tesszáliában szenvedett vértanúhalált. Ünnepe már a Pray-kódex kalendáriumában szerepel. Tiszteletének hazai terjedését az is elősegítette, hogy a későbbi magyar föld szülte:

In hac valle miseriae
Et in terris Pannoniae,
Ex alta stirpe Graeciae:
Nascitur Demetrius.

Szávaszentdemeteren (Sremska Mitrovica) 1057-ben még állt a Demeter-székesegyház. A szegedi Demeter-templom a 12. sz.-ban épült. 1474-ben Mátyás király is részt vett Dömötör (Demeter) napján Szegeden az ünnepségeken. A Hortobágyon az egykori Hort faluban a 14. sz. elejéig állt a Demeterről elnevezett templom.

Dicsőséges Szent Dömötör mártír, mint írásban talállok – írja az Érdy-kódex – támada ezen Magyarországból, Szerémségnek tartományából és azon városban születék, kit annak utána az ő szent nevére nevezének, kinek Száva Szent Demeter neve. Kinek ő szülei nagy jeles nemből valának.

Elmondja ezután életét. Bátran vallja a hitét. Eljut Szalonikiba, ahol a császár üldözi a keresztényeket. Különösen egy hatalmas erejű óriás öldösi, fojtogatja őket. Dömötör barátja, Nestor is kénytelen megvívni vele. Dömötör a kereszt jelével erősíti a harcra. Le is győzi az óriást, mire a császár Nestornak fejét véteti.

Most Jézus jelenik meg Dömötörnek, és közli vele, hogy az ő vértanúságának ideje is elérkezett. Ezt Dömötör boldogan hallja, majd így könyörög: én Istenem, kérlek Tégedet, hogy valaki ő nyomorúságában én nevembe kenyergend Te szent felségödnék, hallgattassanak meg. És valamely vitéz hadban lévén, én bennem bízandik, oltalmazjad meg őtet veszedelemtől az te erős jogodnak (jobbodnak) miatta. És valaki nagy erős kórságban lévén énhozzám kiájtand té

(tég) irgalmasságot övele.

A császár az óriás haláláért Dömötört vádolja és halálra ítéli. Jámbor szolgája most gyűrűjével és palástjával számos beteget és ördögöst meggyógyít.

Nyilván legendájának e mozzanatai is magyarázzák Dömötör középkor végi tiszteletét. Ez azonban hazai kultuszának már a gótikus rétege. Az Érdy-kódex legendája azt tanúsítja, hogy a latin egyház is tiszteletben tartatta, sőt már mintegy ki is sajátította Dömötör kultuszát. Nem tud, vagy nem akar tudni a szent bizánci kapcsolatairól. Ismereteinek forrása a Legenda Aurea és nem az elnépiesedett hazai, keleties színezetű hagyomány.

Gótikus ábrázolásaiból csak az esztergomi Keresztény Múzeum (1490) és az erdélyi szász Jidve (Seidem, Jidveu 1508) egyik táblaképe maradt ránk. Ez utóbbi Dömötör vértanúságát ábrázolja.

Oltármestersége volt a győri székesegyházban (1377).

Dömötör-patrocíniumokkal szerte a régi országban, szórványosan még korunkban is találkozunk. Megválasztásukat egy-két középkori kivétellel nyilván már a kegyúr keresztnéve magyarázza, és nem a mennyei birtoklást kifejező szakrális felajánlás.

Kedvelt keresztnév volt évszázadokon át főleg a szegedi és székely katolikus nép körében. A moldvai csángóság névkultuszát már az orthodoxia közelsége is magyarázza. Családneveink: Dömötör, Demeter, Döme, Deme, Demse.

Térjünk azonban vissza Dömötör archaikus hazai kultuszához.

A Szent Korona bizánci részének összetartozó két zománcképén György és Dömötör látható. Alakjuk a barbárokkal vívandó harcokban az ő mennyei közbenjárásukat jelképezi.

A szent szülőhelyén keletkezett Szávaszentsdömötör (Sremska Mitrovica) később elenyészett bazilita kolostora volt a magyarországi Dömötör-kultusz Árpád-kori fő forrása. Életéről III. Béla adományleveléből tudunk legtöbbet. Sószükségei érdekében Szegeden kikötési joga volt. Föltétlenül szellemi, talán liturgikus kapcsolatban is állott Szent Dömötör szegedi egyházával, amely a Dömötör-hagyomány legrégebb magyar tűzhelye.

Szeged fontos átkelőhely, a táj víziközeledésének középpontja már ősidők óta. E hídfőállomás birtoklása föltételezhetően görög, illetőleg a honfoglalást közvetlenül megelőző bolgár uralom számára sem volt közömbös. A bizánci rítusú behatolás egy Szent Dömötör tiszteletére emelt templom, esetleg csak kápolna építésében is kifejezésre juthatott. Már most Sántha György vizsgálataiból tudjuk, hogy a szerémségi születésű Dömötör őskeresztény vértanú, Szaloniki városának híres patrónusa a keleti egyház „harcos” szentjeinek sorába tartozik. Ezt még egészítsük ki azzal, hogy a bizánci birodalomnak a Szentsír mellett két kiemelkedő szakrális centruma volt: a konstantinápolyi Hagia Sophia és a szaloniki Dömötör-bazilika. Ide került a vértanú holtteste, viszont a vérereklye Szávaszentsdömötörben maradt. Dömötör a keleti egyháznak egyik legtiszteltebb szentje. Szaloniki sírjától hozott dömötörvíz és dömötörolaj régebben különösen kedvelt orthodox szentelmény volt. Búcsúünnepének ottani neve: Démétéria.

A jámbor néphit olyan csodatevő erőt tulajdonított Dömötörnek, hogy az oltalma alatt álló várost személyesen is, fehér lován ülve, olykor mennyei sereg élén, megvédi az ellenség támadásaitól. Ez a mi magyar Szent László-mondakörünkre is emlékeztető hiedelem a környező népek, így a bolgárok között is elterjedt. Ha föltételezésünk helyes és a szegedi Dömötör-kultusz csakugyan egyidős volna a temesközi bolgár uralommal, akkor jogosan gondolhatunk arra, hogy nem véletlenül választották a védelmi és kereskedelmi szempontból annyira fontos hely védőszentjéül éppen Dömötört: fő hivatása az ellenség megfélemlítése és távoltartása volt.

Hogy Dömötör katonaszent volt, annak emlékezete, tudata a protestáns Erdélyben is élt. Kemény János, a későbbi fejedelem 1623-ban írja: Nincsen már a töröknek egyéb szent Demeter napja, hanem csak Bethlen Gábor napja. Akkor, amikor ő akarja, leszen az ő szent Demeter napjok, kit ők káson gyürü-nek mondanak. Ehhez Takáts Sándor hozzáfűzi, hogy a törökök nálunk Dömötör napján vagyis a hideg beálltával megszüntették a harcokat.

A szegedi Dömötör-templomhoz egy anekdótikus Mátyás-hagyomány is fűződik, amelyet Heltai Gáspár örökített meg: Mátyás a szegedi országgyűlés idején, Dömötör napján a szent

templomában hallgatott misét. A papon viseltes kazula volt. A király mindjárt offerendára méne, és mikoron megkerülte volna Szent Demeter oltárát, az ő felső ruháját oltárra offerálta, hogy Szent Demeternek kazulát tsinálnának belőle. Betsülik vala pedig azt a ruhát hatvanezer forintra.

Nem tudunk rá feleletet adni, hogyan, mikor lett Dömötör a szegedi, de általában a hazai juhászok védőszentjévé. Az ünnepet Szegeden mindenesetre különös ünnepélyességgel ülték meg.

A szegedi dömötörözés, vagyis a juhoknak a legelőről való behajtása után tartott pásztoráldomás a palánki templom búcsúnapjával is összefüggött.

A pusztai juhászok, pásztorok zászló alatt vonultak a búcsúra. A zászlóvivő után jöttek a tanyai kapitányok, öreg gazdák. Utánuk felbokrétázott juhászlegények terelgették az ajándék fehér bárányokat, a menyecskék pedig ropogósra sült fonatos kalácsot és szőlőt hoztak. A menetben a juhászok többi hozzátartozói is részt vettek.

A Dömötör-templom előtt a céhek várakoztak zászlóikkal. Amikor a pásztorok menetét meglátták, a templom küszöbén álló főbíró címeres botjával – amelyre az Isten Báránya is rá volt faragva – jelt adott és megindult a magisztrátussal együtt a puszták népe felé. A zászlóvivő tanyai kapitányt megölelte, majd megfordulva, a pásztorokat a templom felé vezette. A plébános teljes díszben, fényes segédlettel, baldachin alatt várta őket. Amikor a menet a küszöbhez ért, a plébános a Magnificat anima mea éneklésébe kezdett. A nép maga is énekelt, miközben bevonultak a templomba.

A mise és prédikáció után a plébános átvette a juhászok ajándékát, a bárányokat. Az ünnepi ebédhez a pásztorok bürgepaprikással járultak hozzá, amelyet ott főztek ők maguk a templom udvarán. A túrós lepényről, rétesről, bélesről a juhásznék, a borról pedig a borbírák gondoskodtak. Az ebéden ott voltak a Város vezető emberei. Az ételeket menyecskék és lányok szolgálták föl, akiket a juhászlegények dudaszóval kísértek a konyhából az ebéd színhelyéig. A barokk világra annyira jellemző ünnepélyes Tafelmusik polgári változatára kell itt gondolnunk. Ebéd után szintén dudaszó mellett táncrapördült mindenki, olykor még a papság is.

Ezzel a vidám ünneppel függ nyilván össze a Dugonics-följegyezte szolás is: neki mindönnap Dömötör napja vagyon, vagyis mindig részeg.

A búcsú költségeihez egyébként maga a Város is hozzájárult. Az 1725. évi tanácsi jegyzőkönyvben olvassuk: Szent Dömötör napján Nemes Város ebédet adván, ebédre költ el 11 forint 37 dénár. Az összeget később 100 forintban állapították meg. A juhászok multságát különben 1835-ben szüntette meg az akkori, már a jozefinizmus ridegségében nevelkedett plébános.

A városrész patrónusára, de a vitézi élet hajdani védőszentjére mutat, hogy a palánki polgárőrség magyar gyalogszázadának 1806-ban készült hadi zászlaján Dömötör képe látható a következő versezt kíséretében:

Nagy vitéz Dömötör, kérjük alakjaid
E palánki gyalog csoport, hív bajnokid:
Légy gondos vezérünk, ha szükség kívánja,
Mert javáért Szeged mindenét fölszánja.

Még emlékeznek rá, hogy Szakmár juhászai Dömötör napján a pappal bárányt szenteltettek a templom előtt.

A Dömötör napjához kapcsolódó juhászmultságokat; elszámolásokat, amelyekből a szakrális mozzanatok már egészen kihullottak, Szabadfalvi József foglalta össze. Kitűnik belőle, hogy Dömötör napját juhászaink főleg az Alföldön másfelé is számon tartották. A kiskunsági pásztornóta szerint

Dömötörön van az idő,
Nincsen a tarlón mező.
Sírnak, rínak a bárányok,
Szomorkodnak a juhászok.

Ezen a napon a gazdák fölolvasták a birkákat, továbbá megszüntették vagy meghosszabbították a szolgálatot. A nádudvari szólás találóan utal az áldomásra, de az elszámolás bökkenőire is: Dömötör juhászt táncoltat. A juhászbál, juhásztor, juhtor, juhdérmáció, dömötörözés néven emlegetett bál, multság fejezte be az elszámolást, amelyre olykor az egész dömötörhét ráment. A profán, gazdasági jellegű részletekre nézve Szabadfalvi tartalmas dolgozatára utalunk.

Zentán és környékén emlegetik a „Dömötör juhászt táncoltat” szólást azzal a magyarázattal,

Október 26. Dömötör napja

Írta: Benedek Csaba

2012. október 26. péntek, 07:47 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:56

hogy ilyenkor már nem kedvez az időjárás a kinttartózkodásra. A Dömötör-napi hideg szelet a kemény tél előjelének tartják (Penavin 1988: 132). Turán úgy hitték, hogy a Vasas Szent Péter napján kiűzött patkányok Dömötör napján hagyják el a házat.

A Kiskunságban Dömötör (Demeter) napja előtt hajtották a nyáját a város alá, s ilyenkor a juhász a nyáj őrzését átadta a gazdának, mert neki joga volt három napig mulatni.

A nap táján fújó szélnek Ipolyi Arnold dömötörszél nevét hallotta.

A Vendel- és Dömötör-napi ünnepségek már a századfordulótól vesztek jelentőségükből, s ezzel Szent Mihály-nap szerepe növekedett meg. Az elmúlt évtizedekben Kunmadarason és Hajdúszoboszlón Szent Dömötör napján állatvásárok voltak.

A Demeter-nap már a XVI. sz.-tól a pásztorok és a mezőgazdasági cselédek szegődtetési napja volt. A naphoz fűződő szokások még sokrétűbbek a balkáni országokban. A délszlávok a farkasok elleni védekezés időpontjának, a bulgáriai karakacsának legeltetési és cselédszerzési határnapnak tartották, az új házasok pedig kalácsot és kenyeret vittek a templomba, majd rokonaik körében mulatoztak.

Irodalom: [Benedek Csaba: Szent Dömötör napja. In: Magyar Néprajzi Lexikon 1. \(Ortutay Gyula főszerk.\), Budapest, 1977. 399-404.](#)

[Manga János-Szabadsfalvi József: Dömötör napja. In: Magyar Néprajzi Lexikon 1. \(Ortutay Gyula főszerk.\), Budapest, 1977. 606.](#)

[Tóth Zsuzsanna: Október 26. Dömötör napja. In: Magyar Néprajz VII. Népélet, szokások, hit, vallás. \(Dömötör Tekla főszerk.\), Budapest, 1990. 202.](#)